

SZABAD GYÖRGY ÉS A MAGYAR TÖRTÉNETÍRÁS FÜGGETLENSÉGI PARADIGMÁJA

GYÖRGY SZABAD AND THE PARADIGM OF INDEPENDENCE IN HUNGARIAN HISTORIOGRAPHY

Miru György

CSc, habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem Modernkori Magyar Történeti Tanszék
miru.gyorgy@arts.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Szabad György értékvilágában és történetiszemléletében meghatározó szerep jutott az önrendelkezés és a szabadság kategóriáinak. Függetlenségi orientációjú történetírása azonban a historiográfia törvényszerűségeinek megfelelően nem volt változatlan. Kezdetben a dogmatikus marxizmus forradalmiságot és demokráciát kisajátító, a függetlenség értelmezését is ahhoz idomító szemléletével kellett megküzdenie. Eközben kialakította saját koncepcióját a 19. századi magyar történelem folyamatáról és fordulópontjairól. Hangsúlyozta a nemzeti polgárosodás, a jogkiterjesztés és az autonómiák összefüggését, a politika társadalomszervező szerepét, szociális érzékenységét, és felhívta a figyelmet a kiegyezéshez vezető döntésekben rejlő választási lehetőségekre. Bár a történelmi változások megítélésében továbbra is támaszkodott Kossuth politikai értékrendjére, függetlenségértelmezése összetettebb lett, s mindinkább hangsúlyozta a sikeres nemzetépítés szempontjából az alkotmányosság és a demokratizálódás fontosságát.

ABSTRACT

György Szabad's ideology and attitude to history reserved a dominant place for the categories of self-determination and freedom. In line with the necessities of historiography, however, his independence-oriented accounts of history did not remain unchanged. Initially, he was to struggle with the approach suggested by dogmatic Marxism, which tended to monopolize revolutionarism and democracy, to which it also adapted the interpretation of independence. In the meantime, he formulated his own concept of the processes and milestones of Hungarian history in the 19th century. He emphasized the correlations of national embourgeoisement, the extension of rights and autonomies, the role of politics in the organization of society, social sensitivity, and called the attention to the alternatives that could be considered in the decisions that led the way to the Austro-Hungarian Compromise of 1867. While in the judgment of historic changes he apparently relied on Kossuth's political values, his interpretation of independence became more complex by increasingly stressing the importance of constitutionalism and democratic development from the perspective of successful nation-building.

Kulcsszavak: függetlenség, polgárosodás, alkotmányosság, demokrácia, 1848–1849, Kossuth Lajos, 1867-es kiegyezés

Keywords: independence, embourgeoisement, constitutionalism, democracy, 1848–1849, Lajos Kossuth, Settlement of 1867

BEVEZETÉS

Szabad György a vele készült életútinterjúban tudományos vitapartnereit a szekfüi koncepció képviselőinek nevezte. Utólag úgy látta, hogy bírálói nacionalista, kossuthiánus történészként akarták őt megbélyegezni, mert a hatvanas évek konszolidációs politikájának jobban megfelelt a kiegyezés és a deáki mű értékelése, mint az általa képviselt függetlenségi nézőpont. A dualista korszak közjogi ellentétei, 1848 és 1867 fogalmi centrumához kapcsolódó politikai vitái a következő korok történészdiskurzusaiban is tovább éltek, különösen Szekfü Gyulának az újkori magyar történelemfejlődésről kidolgozott értelmezése volt nagy hatással kortársaira, amely tagadhatatlanul még a marxizmus időszakában is hatott (Dénes, 2015; Gyáni, 2017).

KÜZDELEM A MARXIZMUS DOGMÁIVAL

A polgári történetírással radikálisan szakító marxista–leninista történettudomány sem utasította el teljesen a függetlenségi hagyományokat. Révai József, a korszak fő ideológusa nem követte Szabó Ervin konstrukcióját, aki épp osztálykorlátai miatt volt kritikus az 1848–49-es változásokkal. Révai a függetlenségi harcokat, amelyekben mindig a néptömegeknek tulajdonított kiemelkedő szerepet, beillesztette abba az osztályalapon zajló történeti folyamatba, amely elvezetett a kommunista hatalomátvételhez. Persze az 1848–49-es események főszereplői nála is a radikális forradalmárok maradtak, de helyet kapott közöttük a néppel szövetkező, a nemzeti egységet és függetlenséget képviselő Kossuth is. Révai felfogását az 1956-os forradalom után a vezető ideológusi szerepre törekvő Molnár Erik vette revízió alá, aki szerint épp a nacionalista és a függetlenségi gondolatok vezettek a súlyos konfliktushoz. Szerinte a szabadságharcos örökség a nemzeti egység hangsúlyozásával elfedte az osztályharcokat, ezért a függetlenségi hagyományokat rendi kiváltságórzésnek minősítette, a nemzettudatot pedig olyan hamis tudatnak, amellyel az uralkodó osztályok tévesztik meg a dolgozó osztályokat. 1848-at is a függetlenségi harcok egyikének tekintette, s demokratikus jellegét is elvittatta. A nemzetivel szemben a nagyobb

birodalmi egység fejlődési előnyét emelte ki, amivel közvetve rehabilitálta a Habsburg Birodalom pozitív és a függetlenségi mozgalmak negatív értékelését (Dénes, 2004).

Amikor Szabad György első politikatörténeti írásait közölte, épp zajlott ez az átértékelési folyamat. De vitába azzal a Lukács Lajossal keveredett, aki társszerzője volt egy révaiánus szemléletű évfordulós Kossuth-életrajznak. Szabad a Kossuth-emigráció politikájáról a *Századok* hasábjain (1959, 1961, 1963) folytatott polémiában az 1859. évi francia–olasz–osztrák háború és az olasz egységmozgalom diplomáciai hátterét feldolgozó kutatásait hasznosította (Szabad, 1960). Lukács azzal vádolta az emigrációt, hogy azért keresett külső segítséget egy Ausztria-ellenes háborúhoz, mert nem akarta biztosítani a „nemzetiségek” és a „néptömegek” radikális szociális követeléseit, s épp ezért kapcsolatait sem a haladó, forradalmi-demokratikus vagy akár szocialista irányzatokkal erősítette. Szabad ezzel szemben azt kívánta bizonyítani, hogy az emigráció vezetői feltételekhez kötötték egy magyarországi felszabadító háború megindítását, s a siker érdekében nemcsak szövetségeseket kerestek, hanem igyekeztek megújítani érdekegyesítő politikájukat, s kiterjeszteni azt a hazai nemzetiségekre. Kossuth pedig küzdött mind a magyar politikai vezető réteg többségének „megalkuvási készsége”, mind pedig a „forradalomcsináló” törekvésekkel szemben.

A Kossuth-emigráció bírálatának nagy hagyománya volt a hazai közgondolkodásban, amely most marxista szempontokkal is kiegészült. Persze a kérdésben a kiegyezés értékelése is benne rejtett, hiszen az emigráció tehetetlenségének, esélytelenségének bemutatása a kompromisszum indokoltságát támasztotta alá. Az Akadémia Történettudományi Bizottságának vitája (1960. december 19., A Történettudományi Bizottság vitája, 1962) közvetlenül a kiegyezésről és a dualizmus egyes problémáiról szólt. Vitaindító előadásában Hanák Péter a kiegyezést reális kompromisszumnak minősítette, s elkerülhetetlenségét kívánta igazolni. Szabad elhatárolódott ugyan a „kuruckodó” bírálóktól, de határozottan visszautasította a szükségszerűség tételét. A kiegyezés szerinte céltudatos „politikai erők produktuma” volt, amelyet azok nagy küzdelem árán valósítottak meg, s számos kül- és belpolitikai tényezővel érzékeltette, hogy volt választási lehetőség a történeti alternatívák között. A közjogi rendezést azért is bírálta, mert elodázta a Monarchia felbomlását, az önkorrekcióra képtelen rendszer pedig a nagyhatalmaknak, a konzervatív erőknek és a nacionalista szennvedélyeknek szolgáltatta ki a régiót, s meggátolta a demokratizálódás és nemzeti önrendelkezés egymást erősítő folyamatainak kibontakozását. Szabad a kiegyezésről alkotott véleményében akkor is és később is erősen támaszkodott Kossuth kritikájára. Hanák egyik felvetése kapcsán pedig arra is utalt, hogy a kossuthi emigráció programjában voltak olyan fontos elemek, mint a megegyezés a szomszéd népekkel és a nemzetiségekkel, az agrárkérdés korrekciója, a politikai jogok kiterjesztése és egy demokratikusabb politikai berendezkedés

igénye, amelyek eltérést mutattak a dualista időszak majdani politikájától (Gergely, 2018).

Szabad ezekben a vitákban többször utalt készülő nagymonográfiájára, amely 1967-ben jelent meg *Forradalom és kiegyezés választóján (1860–61)* címmel. Könyvében azt kívánta bebizonyítani, hogy a vizsgált időszakban még jelentős támogatottsággal rendelkezett a Kossuth-emigráció által képviselt program, és a megélenkülő politikai és társadalmi mozgalmak többirányú kibontakozási lehetőséget hordoztak magukban, azaz a megegyezést elutasító irányzatok jóval jelentősebbek voltak, mint ahogy azt addig ábrázolták (Szabad, 1967). Szerzőként közreműködött a Molnár Erik által jegyzett kétkötetes *Magyarország története* című kiadványban (Szabad, 1964). Azonban nem követte a főszerkesztő által képviselt ideológiai fordulatot, nem számolt le függetlenségi szemléletével. Később a Vácrátóton tartott előadásában is utalt rá, hogy Molnár Erik több vonatkozásban Szekfű Gyula érvelését elevenítette fel, aki kritikusan viszonyult a függetlenségi hagyományokhoz. Szabad az összefoglalásban az abszolutizmus és 1890-ig a dualizmus korának történetét írta meg, s függetlenségi szimpátiája ekkor is megnyilvánult. Úgy vélte, hogy az emigráció a nemzeti függetlenség biztosításának feltételét a 48-as törvények demokratikus továbbfejlesztésében kereste, ellenben a hazai politikából kezdett ez a demokratikus tartalom kikopni.

Noha ebben az írásában is érzékelhető a marxista frazeológia és társadalomszemlélet hatása, Szabad az ötvenes–hatvanas években keletkezett munkáiban küzdött a dogmatikus marxizmus determinisztikus magyarázataival, a politikai folyamatokat leegyszerűsítő konstrukcióival, s megpróbálta korrigálni a forradalmiságra, a szociális ellentétekre összpontosító, a demokráciát kisajátító értelmezéseit. Nemcsak a terjedő modernizációs paradigma iránt vált érzékennyé, hanem mind határozottabban utalt a polgárosodás reálfolyamataira, s magát a fogalmat is használta. Az abszolutizmus korszakáról még több alkalommal írt összefoglaló munkát, az új egyetemi tankönyvbe (1972) és az ún. „tízkötetes” *Magyarország történetébe* (1979). Ezekre az írásaira is jellemző volt az emigrációs alternatíva és a kossuthi kritika érzékeltetése, illetve a kiegyezéshez vezető alkufolyamatok differenciált bemutatása. De felhívta a figyelmet a dualizmus kori alkotmányosság fogyatékoságaira, a polgári átalakulás szempontjaira, s hogy a nemzeti polgárosodás programja milyen különbségeket mutatott a birodalmi keretekben megvalósuló modernizációhoz képest. Mégsem az ő függetlenségi orientációjú történeti elbeszélése volt akkor a kánon (Gyáni, 2017). Történetértelmezése inkább tanítványai révén vált azzá, akik a hetvenes évektől mind meghatározóbb szerepet játszottak a 19. századi magyar történelem kérdéseinek feldolgozásában. De náluk már nem a függetlenség problémája állt a fókuszban, hanem a liberális nemzeti mozgalom és a polgárosodás programjainak, lehetőségeinek és teljesítményeinek elemzése.

FÜGGETLENSÉG ÉS DEMOKRÁCIA KONCEPCIÓJA A KOSSUTH-KÖNYVBEN

Szabad egyik legismertebb kötetét, Kossuth Lajosról írt évfordulós pályaképét (Szabad, 1977) megjelenésekor inkább ismeretterjesztő és közgondolkodást formáló jellegűnek tartották. Idővel azonban megkerülhetetlenné vált a korszak kutatói számára, részese lett a szakmai diskurzusoknak és elmaradhatatlan tétele a felsőoktatási kötelező irodalmi listáknak. Sikerét a liberális nemzeti történeti elbeszélés kialakítása mellett annak is köszönhetta, hogy a struktúrákra fókuszáló történetiszemlélet dominanciája időszakában egy személyesebb megközelítést adta a 19. század történelmének, habár nem volt életrajz, s nem foglalkozott sem hőse magánéletével, sem pedig személyiségével. A frissített kiadás, *Kossuth irányadása* (2002) viszont, hiába egészült ki az újabb kutatási eredményekkel és szakapparátussal, elvesztette kanonikus erejét, mert az alapkoncepció, a hőssel azonosuló szemlélet, köszönhetően annak, hogy elsősorban Kossuth saját szövegein keresztül mutatta be az eseményeket, már jelentősen eltért a biográfia műfajával szemben támasztott elvárásoktól, s a rendszerváltás után elhalványult a munka egykori politikai értékközvetítő jellege is.

Szabad politika- és eszmetörténeti keretben értelmezte Kossuth pályáját, s a folytonos elemek, a fontosabb politikai célok és elvek kiemelésével az egész életútnak is egyfajta koherenciát biztosított (Dobszay, 2018). A politikusi életút végigkövetése arra is alkalmat teremtett, hogy a szerző az emigráció és a kiegészítés mellett 1848–49 és a reformkor történetére vonatkozó értelmezéseit is megossza olvasóival. Szabad ugyan tanította ezeket a korszakokat, de az összefoglalásokban általában mások írták meg azokat. Reformkortörténetében azt érzékeltette, hogy Kossuth milyen innovatív elemekkel járult hozzá a liberális nemzeti mozgalom programjához. 1833-as töredékét a polgári átalakulást előmozdító érdekegyesítő politika kifejtéseként ismertette. Az 1848-as fordulatot nem március 15-éhez kötötte, mint a forradalom-központú narratívák, hanem hőse március 3-i beszédétől fejtette fel az átalakulási folyamatot. Ez nemcsak a Kossuth-centrikus elbeszélésnek volt köszönhető, hanem annak is, hogy fontosabbnak tartotta a forradalmi Pestnél Pozsonyt, a törvényhozást, az új alkotmányos keretek kialakítását. Azt is kiemelte, hogy a liberális politikai elit, bár kihasználta a forradalmi mozgalmakat, de az átalakulás folyamatát kézben tudta tartani (Erdődy, 2018).

Ugyanezt a korszakolást alkalmazta már egy korábbi írásában is, amely a Kosáry Domokos által szerkesztett *Magyarország története képekben* (1971) című kiadványban jelent meg. A kötetbe az 1790 és 1890 közötti időszakról írt rövid összefoglalókat, és ő válogatta a hozzájuk tartozó képanyagot. A szerkesztő azonban, meglepő módon, bevezetőjében bírálatban részesítette Szabad felfogását, mert szerinte nem eléggé érzékeltette a „nemesi nacionalizmus” függetlenségi változatának ellentmondásait, a nemzetiségi problémát, valamint

a nemzetközi tényezők súlyát, ugyanis Kosáry főként ez utóbbiakból vezette le a dualista alternatíva realitását. A *Valóságban* megjelent tanulmányában (Kosáry, 1973) is azt fejtegette, hogy amíg 1945 után lezajlott a magyar történetírás 1867-es Habsburg-barát irányzatának a kritikája, addig a függetlenségi változaté csak akadozva bontakozott ki. Szabad vácrátóti felszólalásában visszautasította Kosárynak ezt a kijelentését, mert szerinte ebből az következik, hogy ezentúl a kritikát a Habsburg-ellenes álláspontra kell összpontosítani. Egyébként az ottani vitát, amelyről a *Magyar Tudomány* és a *Századok* is beszámolt (Szabad, 1974), Király István előadása váltotta ki, aki a függetlenségi hagyományokat a szocialista hazafiság előzményének tekintette, s ezzel a Révai-féle értelmezést próbálta revidéálni.

Kosáry és Szabad korábbi, a *Történelmi Szemlében* (1969, 1971, 1972) folytatott vitája szintén érintette a kiegyezés megítélését, s a 19. századi magyar történelemfejlődés nemzeti-függetlenségi és birodalmi értelmezését ütköztette. Szabad életútinterjújában úgy emlékezett vissza vácrátóti felszólalására, hogy ott a nemzeti törekvések és a demokratizmus szoros kapcsolatáról beszélt. Valóban szükségesnek tartotta a tudományos kritikát a nemzeti illúziókkal és elfogultságokkal szemben, mert szerinte a függetlenségi illúzióknak és a Habsburg Birodalom iránti illúziókeltésnek a 19. század közepétől egyfajta váltógazdasága alakult ki, amit a historikusok is tápláltak. Nemcsak a függetlenségi törekvéseket minősítette illúzióknak, hanem a mások által realitásként kezelt birodalmi perspektívát is, s emiatt mindkét irányzattal szemben igényelte a kritikát. Ugyanakkor arra is figyelmeztetett, hogy a nemzeti mozgalmak sok progresszív elemet is hordoztak, s az utóbbiakat nem lehet azokról leválasztani. Későbbi műveiben pedig, így már a Kossuth-könyvben is, mindinkább kiemelte a nemzeti és a demokratikus tartalmak összekapcsolódását.

Szabad Kossuthot tagadhatatlanul a hazai közélet demokratizálásának karakteres képviselőjévé formálta. Ennek jegyében már reformkori tevékenységében hangsúlyozta a politikai jogok kiterjesztésére irányuló szándékait, s bemutatta a népről kialakított álláspontját. A szabadságharc történéseit rekonstruálva is differenciáltan értelmezte a nép politikai szerepéről, a parasztság helyzetéről és a forradalomról vallott nézeteit. Az emigráns Kossuthot pedig egy demokratikus nemzeti program kidolgozójaként láttatta, s ismételten kiemelte, hogy az önkormányzatokra épülő, a szabadságjogokat és a népfeltség elvét érvényesítő, de szociálisan is érzékeny koncepciója belpolitikai alternatívát kínált a függetlenné váló Magyarországnak számára. Vagyis szerinte a függetlenség sikeres megvalósítása egy demokratikusabb, a nép és a nemzetiségek igényeire nyitottabb politikát feltételezett volna, amitől a hazai politikusok azonban mindinkább elzárkóztak. Az emigráns Kossuth demokrata programja a 2002-es második kiadásban még kifejtettebb lett.

FÜGGTELENSÉG ÉS ALKOTMÁNYOSSÁG

Szabad György a hetvenes évekre kidolgozott egy szakszerű, a szakmai kritériumoknak megfelelő függetlenségi narratívát a 19. századi magyar történelemtől. Ennek a történetnek Kossuth Lajos volt a főszereplője, sőt egyfajta mércéje is. Hiszen gyakran idézte szövegeit, belehelyezkedett kritikai pozíciójába, azonosult nézőpontjával. Azonban ennek a történeti elbeszélésnek volt egy másik központi magja, a polgári átalakulás, a polgárosodási folyamat. Ekkorra a historikusra már a szakmai körökön túl is felfigyeltek. Az Akadémia is megválasztotta levelező tagjának, székfoglalóját 1983 tavaszán tartotta *Magyarország önálló államiságának kérdése a polgári átalakulás korában* (Szabad, 1986) címmel. Nagy ívű koncepcióját a függetlenség és a polgárosodás fogalmi köre építette.

Az előadásban, amely a 18. század végétől a függetlenség deklarálásáig tekintette át a témát, a szuverenitás egységén alapuló modern államfogalommal értelmezte Magyarország és a Habsburg Birodalom kapcsolatát. Így az 1790–91. évi 10. törvénycikkben kifejtett függetlenséget csak fiktív állami önállóságnak tartotta, de az ország tényleges kormányzása még annak sem felelt meg. A rendek csupán tradicionális jogfenntartásra voltak képesek, a fiktív függetlenség ténylegessé változtatása csak az érdekegyesítés bázisán jöhetett létre. Az előadás a modern fogalomhasználat ellenére, amely elfedte a korabeli közjogi értelmezéseket, korrekten mutatta be azokat a vitákat, amelyek kulcsfontosságúak voltak a birodalmi kapcsolat szempontjából. Ezen belül is kiemelte a reformellenzék azon céljait, hogy ellenőrizze az ország erőforrásainak felhasználását, illetve, hogy a gazdasági függőséget felszámolja, s partneri viszonyra alakítsa, vagyis a szerző szerint egy birodalmi érdekegyesítési koncepció is kezdett körvonalazódni.

A birodalmi kormányzat ellenállása miatt az ország felzárkózása és polgárosodása megkívánta az alkotmányosság kiterjesztését, az abszolutizmus felszámolását. Így az 1848 tavaszán kialakított polgári parlamentáris intézményrendszer lett igazán a polgári átalakulás biztosítója, sőt a független felelős minisztériummal, majd pedig a Batthyány-kormány további önállósodási lépéseivel megvalósult Magyarország önálló államisága. Szabad szerint az 1848 nyarán elért állami önállóság, tiszta perszónalunio kisebb eltérést mutatott az 1849-es függetlenségtől, mint az 1867-es „államjogi helyzettől”.

A Habsburg-hatalom ezt az önállóságot nem tűrhette, s ismét abszolutista kormányzati eszközökhöz nyúlt, az 1849. március 4-i császári manifesztum is nyilvánvalóvá tette, hogy a centralizációt abszolutista eszközökkel kívánja megvalósítani. Erre született meg válaszként a függetlenség deklarálása, amelynek indoklásában Szabad Kossuth érveire hagyatkozott. Az előadásban a birodalom nemcsak feudális és dinasztikus minősítést kapott, amely blokkolta a polgári fejlődést, de a nemzetek közös szabadságának is útjában állt. A friss akadémikus ezúttal is kitért a kiegyezésre, amely a birodalom regenerálásával, épp az azt túl-

élő nemzetek összefogását, új egyensúlyának kialakítását gátolta meg, s új államjogi fikciót teremtett, a nemzeti szuverenitás hiányát pedig antidemokratizmussal kompenzálta.

Szabad koncepciójában tehát a függetlenség, a nemzeti fejlődés és a polgárosodás feltételei szoros kölcsönhatásba kerültek egymással, és határozottan állást foglalt a nemzeti polgárosodás hatékonysága mellett, szemben a „feudális” maradványokat hordozó birodalmi alternatívával. A kiegyezés kapcsán már korábbi munkáiban is utalt arra, hogy a dualista rendszer alkotmányos deficittelemmel indult, s ezt a kérdést fejtette ki 1998-as akadémiai rendes tagi székfoglalójában. *A parlamentáris kormányzati rendszer megteremtése, védelmezése és kockáztatása Magyarországon (1848–1867)* (2000) ugyanazt a történetet folytatta, mint az első székfoglaló előadás, de a hangsúly most már egyértelműen a polgári alkotmányosságra került.

Az újabb áttekintő előadás már nem a függetlenség problematikájáról szólt. Szabad 1848-cal kezdte a történetet, s a fontos eredmények sorából kiemelte az abszolutizmus teljes felszámolását. Az áprilisi törvényekkel kialakított intézményeket parlamentáris kormányzati rendszernek nevezte, amely Magyarország viszonylagos különállását is biztosította, épp ezért a „Habsburg-hatalom” támadást indított ellene. A neoabszolutizmus időszakával ezúttal nem sokat foglalkozott, de megállapította, hogy az 1861-ben összehívott országgyűlés is az 1848-as parlamentáris kormányrendszerért küzdött. A kiegyezéssel kapcsolatban már nem a szokványos kossuthi nézőpontot rekonstruálta, hanem az alkotmány helyreállítását vette górcső alá. Megállapította, hogy a joghézagok, az alkotmányos hiányosságok, illetve az olyan titkos paktumok, mint az előszentesítési jog bevezetése teret nyitottak az uralkodó befolyásának, amely veszélyeztette a parlamentáris kormányzati rendszert. Az 1905–1906. évi alkotmányválságot pedig úgy értelmezte, hogy részben meg is valósultak azok a kockázati tényezők, amelyek gyökerei a 67-es rendezésig nyúltak vissza. Az ausztriai alkotmányosságot még védtelenebbnek találta az uralkodó befolyásával és a terjeszkedő végrehajtó hatalommal szemben.

Az, hogy a függetlenségi nézőpont háttérbe szorult Szabad történetértelmezésében, annak a historiográfiai fordulatnak is volt köszönhető, amelynek hátterében a gazdasági közösség és a közös intézmények működését feltáró fontos alap kutatások álltak. Mindezek nem igazolták a kossuthi félelmeket, és a függetlenségi kritika több elemét is megcáfolták. Azonban az említett történetírói törekvések, amelyek ma már a nemzeti látószög dominanciáját is próbálják meghaladni, kevésbé kérdezték rá az alkotmányosság hiányosságaiból fakadó strukturális hatásokra, illetve a közös alkotmányosság fogyatékoságaira. A Szabad-féle értelmezés pedig azt közvetítette, hogy a szabadságot bővítő, az önrendelkezést biztosító alkotmányos intézmények hatékonyabbak a fejlődés, a modernség és a polgárosodás folyamatainak szervezésében is.

IRODALOM

- A Történettudományi Bizottság vitája a dualizmus kora történetének egyes kérdéseiről (1962). *Századok*, 1–2, 206–239. Ebből Szabad hozzászólásai: 223–230, 238–239.
- Dénes I. Z. (szerk.) (2004): *A bűnbaktól a realista lényeglátóig. A magyar politikai és tudományos diskurzusok Kossuth-képei 1849–2002.* (Eszmetörténeti Könyvtár 1) Budapest: Argumentum Kiadó–Bibó István Szellemi Műhely
- Dénes I. Z. (2015): *A történelmi Magyarország eszménye. Szekfü Gyula a történetíró és ideológus.* Pozsony: Kalligram Kiadó, http://real.mtak.hu/36840/1/DENES_A_tortenelmi.pdf
- Dobszay T. (2018): Szabad György és Kosáry Domokos Kossuth reformkori pályájáról. In: Dénes I. Z. (szerk.): *Kitörés a kánonból. Szabad György történetírói munkássága.* Budapest: Ráció Kiadó, 91–109.
- Erdődy G. (2018): Kossuth külpolitikája 1848–1849-ben. In: Dénes I. Z. (szerk.): *Kitörés a kánonból. Szabad György történetírói munkássága.* Budapest: Ráció Kiadó, 110–142.
- Gergely A. (2018): Hanák Péter és Szabad György vitája a kiegyezésről 1960-ban. In: Dénes I. Z. (szerk.): *Kitörés a kánonból. Szabad György történetírói munkássága.* Budapest: Ráció Kiadó, 171–190.
- Gyáni G. (2017): A kiegyezés nemzeti és birodalmi látószögéből. *BUKSZ*, 29, ősz-tél, 151–156. <http://buksz.c3.hu/>
- Kosáry D. (szerk.) (1971): *Magyarország története képekben.* Budapest: Gondolat Kiadó
- Kosáry D. (1973): Magyarország és Kelet-Európa a XVI–XVII. századi nemzetközi politikában. *Valóság*, 9, 23–34.
- Szabad Gy. (1960): *Kossuth and the British "Balance of Power" Policy (1859–1860).* Budapest: Akadémiai Kiadó
- Szabad Gy. (1964): Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849–1867. A kiegyezéstől a dualizmus válságának kezdetéig 1867–1890. In: Molnár Erik (főszerk.): *Magyarország története.* 2. Budapest: Gondolat Kiadó, 5–130.
- Szabad Gy. (1967): *Forradalom és kiegyezés választóján (1860–61).* Budapest: Akadémiai Kiadó
- Szabad Gy. (1974): Felszólalás a Király István Hazafiság és internacionalizmus c. írásáról 1973. szeptember 26-án, Vácraátóton rendezett vitán. Kivonat. *Magyar Tudomány*, 1, 32–35, 52–53. http://real-j.mtak.hu/128/1/MATUD_1974.pdf; *Századok*, 1, 230–232, 258.
- Szabad Gy. (1977): *Kossuth politikai pályája ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében.* Budapest: Kossuth Könyvkiadó–Magyar Helikon, <http://mek.oszk.hu/04800/04881/html/>
- Szabad Gy. (1986): *Magyarország önálló államiságának kérdése a polgári átalakulás korában.* Akadémiai székfoglaló, 1983. március 4. (Értekezések, emlékezések 51) Budapest: Akadémiai Kiadó